



Bijzonder hoogleraar Gerard van de Ven:

‘Amateurs namen eeu beslissingen’

Tot de overstromingen van de jaren negentig waren waterstaats-historici roependen in de woestijn. Niet erg, vindt prof. dr. Gerard van de Ven, wetenschappers zijn gewend op eilanden te leven. Toch kan Nederland veel leren van de waterstaatsgeschiedenis, waarin "duizenden amateurs" het land droog hielden.

TEKST WILLEM PEKELDER
FOTOGRAFIE JAN NASS

Als er iemand in Nederland is die vol lof spreekt over de waterschappen, dan is het prof. dr. Gerard van de Ven. De bijzonder hoogleraar waterstaatsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam publiceerde in 1991 het standaardwerk 'Leefbaar laagland', waarin hij de waterschappen royaal complimenteert voor hun eeuwenlange rol bij het

waterbeheer in het Hollandse polderland-schap. "Men kan niet genoeg bewondering hebben voor de inzet waarmee de vele duizenden waterschapsbestuurders zich van hun taak hebben gekweten", concludeert hij in zijn vuistdikke boek over de geschiedenis van de Nederlandse waterbeheersing en landaanwinning.

In zijn woning in Nijmegen - een appartement in een voormalige kazerne - licht hij toe dat de Nederlandse inrichting van de waterstaat uniek is in de wereld. "Boeren en burgers die eigen bestuursorganen oprichten om het waterbeheer ter hand te nemen, dat kennen ze in het buitenland niet. Het is de typisch Nederlandse traditie om de burger inspraak te geven. We praten in dit land net zo lang totdat we het met elkaar eens zijn."

De Franse overheersers constateerden in 1806 verbaasd dat de 'dijken in Holland ene zaak zijn van zoveel gewigts dat ze een bijzonder bestuur hebben daargesteld hetwelk zijn eigen wetten en regtbanken heeft'. Anderhalve eeuw eerder had de overwinning op de Spanjaard de Nederlandse natie een hernieuwd zelfvertrouwen gegeven, uitmondend in de Gouden Eeuw. De handel bloeide en rijk geworden kooplieden investeerden in bedijkingen en droogmakerijen omdat dit, zo schrijft Van de Ven, interessante beleggingsobjecten

"Enigszins chargerend zou je kunnen zeggen dat vroeger voor elke nieuwe molen of sluis een nieuw waterschap werd gesticht."

der in het land waterschappen tot er rond 1950 ruim tweeduizend waren. "Enigszins chargerend zou je kunnen zeggen dat vroeger voor elke nieuwe molen of sluis een nieuw waterschap werd gesticht. Men dacht erg praktisch."

Door ingrijpende reorganisaties is dat aantal nu teruggebracht tot zesentwintig. In de kleine waterschappen zetelden rijke boeren, over het algemeen dezelfde lieden die ook in het gemeente-, school- en kerkbestuur zaten. De besturen van de grote waterschappen werden in de tijd van de Republiek (1600-1795) gevormd door het regentenpatriciaat, rijke burgers uit de steden en leden van de

en heemraden kwamen bij watersnood bijvoorbeeld voor de vraag te staan of het dijklegger moest worden ingezet." Het 'gewone volk' dacht begin twintigste eeuw minder verheffend over de waterschapselite. In De Nederlandsche Spectator verscheen in 1903 een spotprent waarin een waterschapsbestuur in jacquet zich tegoed doet aan spijs en drank terwijl het omliggende land verdrinkt. "Ach, onbekend maakt onbemind", zegt Van de Ven. "Nog altijd interesseren de meeste mensen zich weinig voor waterschappen. Behalve als er een overstroming is."

Is die onbekendheid niet deels te wijten aan de onzichtbaarheid van waterschapsbestuurders? Eens in de zoveel jaar mag je stemmen op iemand van wie je nog nooit hebt gehoord. Van de Ven: "De Unie van Waterschappen wil daarin verandering brengen. Ze willen lijsten invoeren die voor een bepaald belang staan, bijvoorbeeld meer aandacht voor de natte natuur. De vertegenwoordigers van de verschillende lijsten zullen in campagnes hun standpunten helder uiteen moeten zetten. De waterschappen komen daarmee dichterbij de burger te staan en dat lijkt me een goede zaak. Een bijkomend voordeel is dat er een einde komt aan de oververtegenwoordiging van boeren, die nu door een goed geregisseerde verkiezingsstrategie via hun standsorganisaties een overwicht hebben in veel water-

wenlang de juiste

waren. "In dat klimaat van herwonnen zelfbewustzijn konden de waterschappen floreren. Vergeet niet, Nederland was een republiek waarin, anders dan in absolute monarchieën als Frankrijk en Spanje, de Middeleeuwse vrijheden waren blijven voortbestaan."

Dichter bij de burger

Het eerste waterschap dat in Nederland het levenslicht zag, was de Lekdijk Bovendams in 1122. In de loop der eeuwen ontstonden her en

adel. "Een systeem van coöptatie, passend bij de regententijd", verklaart Van de Ven (64). "Een bestuurlijke elite van zo'n tweeduizend mensen maakte in de tijd van de Republiek de dienst uit in Nederland", schat de sociaal geograaf, waaraan hij toevoegt dat anno 2006 in dat aantal waarschijnlijk niet veel is veranderd. Families vaardigden bij voorkeur hun slimste leden af naar het waterschapsbestuur. "Want", zegt Van de Ven, "het ging om niet geringe verantwoordelijkheden. Dijkgraaf

schapsbesturen. Transparante verkiezingen, bijvoorbeeld gelijktijdig met de provinciale verkiezingen, lijken me cruciaal voor de overlevingskansen van de waterschappen in de 21ste eeuw."

Soepborden

Wie de geschiedenis van de waterstaat overziet, ontwaart een voortdurend gevecht tussen provincies en waterschappen over bevoegdheden. Het provinciaal bestuur stelde



"Dankzij hen is Nederland droog gebleven."

de reglementen voor de waterschappen op, en de ene provincie was daarin ruimhartiger dan de andere. Zo vermeldt 'Leefbaar laagland' dat Gelderland zo weinig vertrouwen had in de waterschapsbestuurders dat zelfs de kleinste details - bijvoorbeeld de ziekte-uitkering voor machinisten van gemalen - werden geregeld. Zou het niet efficiënter zijn om de waterschapstaken over te hevelen naar de provincie? "Nee", zegt Van de Ven beslist. "De provincies Gelderland en Noord-Brabant bijvoorbeeld hebben veel meer begrip getoond voor de economische belangen van de intensieve veehouderij dan voor de handhaving van de kwaliteit van het grondwater. Provincies moeten veel te veel belangen tegen elkaar afwegen: bibliotheken tegen dijkverzwaring. Laten we het waterbeheer houden bij de bestuursorganen die daar al eeuwenlang hun prioriteit leggen: de waterschappen." Die hebben er per slot van rekening voor gezorgd dat ons land bewoonbaar bleef en tegen overstromingen beschermd, is de vaste overtuiging van Van de Ven. "Duizenden amateurs hebben eeuwenlang de juiste beslissingen genomen. Dat kan niet vaak genoeg worden benadrukt. De huidige waterschappen doen wel eens een beetje denigrerend over hun voorgangers, maar dat is geheel onterecht. Zij hebben op tijd watermolens gebouwd, stoomgemalen gekocht en dijken aangelegd. Dankzij hen is Nederland droog gebleven."

Dat Nederland aan de vooravond zou staan van nieuwe, grote overstromingen, waagt Van de Ven te betwijfelen. "Iedereen heeft het over de stijging van de zeespiegel, maar die stijging is tot nu toe 0,0 millimeter. Natuurlijk, het zou kunnen gebeuren, maar het is slechts een scenario. We kunnen net zo goed een zeespiegeldaling krijgen. Er is geen enkel wetenschappelijk bewijs voor klimaatverandering." Vanwaar dan de wateroverlast van 1993, 1995 en 1998? Weer grijpt Van de Ven terug op de historie. Dit keer om aannemelijk te maken dat die drie 'rampen' best eens op toeval zouden kunnen berusten. "Ook in de negentiende eeuw zijn de rivieren drie keer achter elkaar overstromd: in 1880, 1882 en 1883. Daarna is het tot 1926 droog gebleven." Toch is het volgens de waterstaatshistoricus onverstandig om in 'soepborden' als de Zuidplaspolder woningen te bouwen. "Dat ben ik met landschapsarchitect Adriaan Geuze eens. Als het daar fout gaat, zal het goed fout gaan. Het Hoogheemraadschap Schieland heeft er tegen gewaarschuwd, maar de overheden hebben hun bouwplannen gewoon doorgezet. Weer een bewijs dat

"Het was verstandiger, eenvoudiger en goedkoper geweest om de dijken met tien à vijftien centimeter te verhogen."

je waterschapstaken vooral niet moet onderbrengen bij lokale of regionale overheden."

Tijdig ingrijpen

De geschiedenis leert dat de mens weinig lering trekt uit zijn ervaringen, meent Van de Ven. "Kijk nou naar die woningbouw in de Maasvallei in Limburg. Toen de boel daar overstroomde waren de bewoners verdrietig dat hun parket was vernield. Dat kan ik begrijpen, maar waarom heeft niemand die mensen verteld dat je op die plek vooral geen parket moet leggen maar een stenen vloer? Dat weten we toch al eeuwen?! Hetzelfde laken een pak met de transformatorhuisjes. Die moet je in zo'n gebied op een verhoging bouwen. Anders heb je bij een overstroming direct elektriciteitsproblemen. Wel, we hebben het gezien." De meest recente onzinnige overheidsmaatregel vindt Van de Ven het project Ruimte voor de Rivier. "Het kost een paar miljard terwijl het weinig zin heeft omdat de Duitsers niet van plan zijn hun dijken zo te versterken dat deze uitzonderlijk hoge waterstanden kunnen keren."

Het project dat de provincie Noord-Brabant in het kader van Ruimte voor de Rivier heeft opgezet in de Overdiepse polder noemt Van de Ven windowdressing. "Een aantal boerderijen wordt verplaatst en op terpen opnieuw opgebouwd. En dat allemaal omdat één keer in de vijfentwintig jaar zich waterstanden kunnen voordoen die tot wateroverlast leiden. Bij een aantal boerderijen vindt bedrijfsbeëindiging plaats. Dat gebeurt op verzoek van de boeren zelf, die een gouden kans ruiken voor een agrarische bedrijfssanering op kosten van Ruimte voor de Rivier. Het was verstandiger, eenvoudiger en goedkoper geweest om de dijken met tien à vijftien centimeter te verhogen. Maar goed, de politiek meent dat het een nuttig project is. Politici laten zich veel wijsmaken."

De belangrijkste les die we uit de historie van



de Nederlandse waterstaat moeten trekken is dat we op tijd maatregelen nemen, vindt de Nijmeegse wetenschapper. "De waterschappen hebben in de loop van de geschiedenis steeds op tijdig ingrijpen aangedrongen. Daardoor wonen we in een veilig, welvarend land, dat we nog kunnen verdedigen ook. Het

is te hopen dat de politiek op tijd oog krijgt voor de echte problemen van vandaag, zoals de intensieve veeteelt in de veengebieden in Holland en de daling van het polderland aldaar, want daarover zullen binnen afzienbare tijd knopen moeten worden doorgesneden."

Gerard van de Ven

Prof. dr. Gerard van de Ven, 1941, Breda

1969: Doctoraal sociale geografie met verzwaard bijvak geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen

1975: Postdoctorale opleiding wetenschappelijk bibliothecaris Universiteit van Amsterdam

1976: Promotie in de faculteit der letteren aan de Katholieke Universiteit Nijmegen

1967: Leraar aardrijkskunde en geschiedenis aan Dominicuscollege Nijmegen

1973-1991: Wetenschappelijk medewerker historische geografie en bibliothecaris van het Geografisch en Planologisch Instituut van de Katholieke Universiteit Nijmegen

Tot heden: Freelance-onderzoeker op het gebied van de waterstaatsgeschiedenis

1999-heden: Bijzonder hoogleraar waterstaatsgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam